

forumZFD

Izdanje: 08 ~ 11/2017.

Balkan PERSPECTIVES

Časopis o suočavanju s prošlošću

KAKVOJ HISTORIJI PODUČAVAMO? KAKVU HISTORIJU UČIMO?

Zašto je obrazovanje važno u procesu
suočavanja s prošlošću

03. UVODNI ČLANAK	
04. VOX POPULI	
06. HISTORIJA? ISTORIJA? POVIJEST? PREDAVANJE SUBJEKTA SA TRI RAZLIČITA IMENA	
08. MULTIPERSPEKTIVNOST – SIJANJE SJEMENA POMIRENJA	
11. KADA PARANOJA I PROPAGANDA VODE OBRAZOVANJE	
12. PRILIKA ZA RAZVIJANJE KRITIČKOG NAČINA RAZMIŠLJANJA	
14. PRISTRANI I POVRŠNI	
	STUDIJE O KULTURNOJ MEMORIJI I USMENOJ HISTORIJI KAO POLAZNA OSNOVA ZA SUOČAVANJE S PROŠLOŠĆU 16.
	ŽIVJETI KAKO BI SE GOVORILO O TOME 18.
	MULTIETNIČKO OBRAZOVANJE JE NEOPHODNO OD NAJRANIJE DOBI 20.
	ZADOVOLJSTVO JE UPOZNATI TE! 22.
	VIJESTI I NOVOSTI 23.
	IMPRESUM 24.

UVODNI ČLANAK

• •

• • • • • • • •

• • • • •

Priština, oktobar 2017.

Dragi čitatelji i čitateljke,

naš tim je tokom proteklih dana razgovarao o pozorišnom djelu u kojem glume glumci i glumice sa cijelog Balkana. Oni su prezentirali svoja vlastita sjećanja i priče iz svojih života, a sve to je bilo jako dirljivo. Međutim, ono što je ostavilo najveći utisak jest činjenica da su sve ove priče postale međusobno povezani aspekti jedne zajedničke historije koja je imala ogroman utjecaj na njihove živote. Najveće postignuće djela je objedinjavanje svih ovih perspektiva na jednoj pozornici.

Nažalost, kada se radi o školskom obrazovanju u oblasti historije i kulturološkog sjećanja, ova vrsta multiperspektivnosti manje-više nedostaje u svim zemljama koje daju doprinos časopisu *Balkan.Perspectives*. To postaje jasno prilikom čitanja brojnih članaka objedinjenih u ovom izdanju koje se bavi suočavanjem s prošlošću i obrazovanjem. Školski udžbenici igraju veliku ulogu u ovome s obzirom na to da su osnova većine časova historije. Zbog toga smo željeli prezentirati dvije studije: jednu koja je provedena u Srbiji i koja ispituje sadržaj školskih udžbenika u Srbiji, Bosni i Hercegovini i na Kosovu te drugu koja istražuje i poredi prikaz ključnih historijskih događaja u školskim udžbenicima u Srbiji i na Kosovu.

Međutim, s obzirom na to da se obrazovanje ne odvija samo u školama, već i na nizu lokacija u neformalnom okruženju, uključili smo i određene članke koji se bave ovim neformalnim pristupima historiji.

Časopis dakle počinje s dijelom *Vox populi*, koji sadrži razmišljanja o tome kako su osobe doživjele svoje školske udžbenike historije, a završava se glasovima iz Mostara, grada domaćina ovogodišnje međunarodne ljetne škole. Škola je svojim mladim polaznicima dala priliku da istražuju različite narative o prošlosti. Nadamo se da ćete uživati u ovom članku i svima ostalim u ovom osmom izdanju časopisa *Balkan.Perspectives*, koji na taj način može dati mali doprinos pristupu koji će sadržavati veći broj različitih perspektiva na historiju u regiji, pri čemu obrazovanje igra ključnu ulogu.

Kao i uvijek, radujemo se vašim komentarima i napomenama u vezi s ovim izdanjem i nadamo se da ćete štivo smatrati korisnim i obogaćujućim. Ako se želite pretplatiti na časopis ili stupiti u kontakt s nama, molimo vas da nas kontaktirate na adresu balkan.perspectives@forumzfd.de.

Urednički tim

• •

Kako ste doživjeli svoje udžbenike historije u školi?

BOSNA I HERCEGOVINA

Pa, termin historija je apsolutno relativan na Balkanu. Zavisno od toga ko je na vlasti, ona se piše i ispravlja. Ja sam je učio kao dijete tokom rata i to je bukvalno počelo od toga da smo mi Srbi najstariji narod i jedini na svijetu. Čak ni kao dijete nisam u to vjerovao. Odgojen sam u skladu sa principom da papir trpi sve, bilo istinito ili ne. I to je upravo ono što udžbenici historije jesu. Oni su se mijenjali tokom oružanih sukoba.

Čedomir (34)

Kada govorimo o udžbenicima historije i njihovoj važnosti, treba razmotriti dvije stvari: prva je izreka Historija je učiteljica života i da je važno nastaviti učiti kako se loše stvari ne bi ponovile, ali naši obrazovni sistemi ih stavljaju na margine, tako da se historija uvijek ponavlja, a dokaz za to je situacija sa kojom se suočavamo danas. Druga stvar je izreka Historiju pišu pobjednici, a to je važno pomenuti kako bi određeni dijelovi bili bolje potkrijepljeni historijskim činjenicama iz pouzdanih izvora. Njih treba uvrstiti u jedan udžbenik, a ne tri udžbenika koji se fokusiraju na jedan narod.

Luka (18)

Ja imam sljedeći utisak kada se radi o udžbenicima historije za osnovne škole: premalo pažnje ili lekcija se posvećuje nacionalnoj historiji, počevši od starina, srednjeg vijeka, novog vijeka, pa do ratnog perioda od 1992. do 1995. To se posebno odnosi na zadnju agresiju, borbu za nezavisnost i genocid, u slučaju kojih učenici dobijaju samo vrlo ograničene i površne informacije.

Damir (32)

SRBIJA

Udžbenici su danas u većoj mjeri ilustrativni, a manje informativni. Kada sam ja išla u školu, bilo je obrnuto. Obje vrste udžbenika imaju prednosti i nedostatke.

Brankica (36)

Udžbenici su ranije bili monotoni, nisu sadržavali anegdote, ilustracije i često su sadržavali nejasne mape. Današnji udžbenici se pokušavaju prilagoditi potražnji i tekućim trendovima. Dok rade zadatke, učenici mogu pronaći određene citate, anegdote koje će im pomoći da shvate materijal, povežu ga i istovremeno razviju kritičko razmišljanje. S druge strane, postoje izdavači koji nisu spremni ići ukorak s vremenom i koji su u potpunosti ignorirali ilustracije, zagonetke, logičke zadatke, te insistiraju na suhoparnim tekstovima, pri čemu su neki tekstovi stari oko 30 godina. Iako se naša nauka razvila tokom tog vremena, te nudi nove činjenice za objašnjavanje događaja iz prošlosti i potragu za istinom, određeni izdavači su odlučili da ne mijenjaju ni jednu jedinu rečenicu, a kamoli postavku.

Branislav (29)

Nisam zadovoljna udžbenicima u Srbiji kada se radi o kontekstu raspada Jugoslavije i oružanog sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Po meni u udžbenicima postoji tendencija da se odnosi između susjednih zemalja prikazuju kao da je bilo neizbježno da će doći do sukoba. Namjeravaju nametnuti rigidnost i generalizaciju percepcije drugih nacija kako bi se oružani sukob konačno opravdao, što aktivno sprečava mogućnost pomirenja. Kao historičarka moram reći da je Jugoslavija bila zemlja u kojoj je većina osoba živjela u miru i da saradnja između susjeda traje i dan danas.

Aleksandra (30)

KOSOVO

Prošlo je određeno vrijeme od kada sam zadnji put u školi učila o historiji, ali o jednoj stvari još uvijek razmišljam. Sjećam se da se mnogim nastavnicima historije koje sam imala nisu sviđali udžbenici na osnovu kojih su nam trebali predavati. Tako da su oni kao rješenje koristili diktiranje kao nastavni metod. Prvo u osnovnoj školi, kada smo učili o Iliriji, nastavnik nam je sve diktirao. A onda je drugi nastavnik u srednjoj školi radio isto to kada smo učili o historiji Albanije. Tada nisam shvatala zašto to rade, pitala sam se zašto se mučiti da sve to zapišemo kad imamo udžbenike, ali gledajući danas unazad, pretpostavljam da je glavni razlog zašto su to činili bio to što su udžbenici koje smo mi imali objavljeni prije rata i nisu sadržavali dovoljno informacija o historiji Albanije.

Edina (25)

U našim udžbenicima historije smo učili o prošlosti čovječanstva. Isto tako, velika važnost se daje nacionalnoj historiji Albanaca, uz isticanje nepravdi koje su nam činjene tokom stoljeća, brojnih ratova za slobodu i nezavisnost, Deklaracije o nezavisnosti Albanije, nastavka otpora prema invaziji na teritoriji Kosova i konačno nezavisnosti, uz druge historijski i kulturološki važne događaje. Ja sam zaista uživao u njima jer sam bio znatiželjan i htio sam poznavati historiju svijeta, a također i historiju čovječanstva i njegove evolucije!

Bledor (20)

Baš nedavno, dok sam pisala članak o udžbenicima historije, shvatila sam koliko je malo moje poznavanje historije. Nikada nisam bila oduševljena historijom, jer su naši udžbenici obično dosadni i sumorni, i nikada nisam bila kritična po pitanju onoga o čemu smo učili. Samo sam vidjela loše napisanu priču sa puno brojeva. Međutim, prije par mjeseci sam saznala da ovi udžbenici sadrže brojne greške kada se radi o ratu na Kosovu. Nema fusnota i niko ne zna odakle su preuzete te informacije. Isto tako, istražujući sam vidjela da niti kosovska niti srpska historija nije prikazana onako kako se zapravo desila. To obično dovodi do predrasuda i mržnje između mladih.

Kaltrina (22)

MAKEDONIJA

Udžbenici historije nam služe da bismo shvatili prošlost. Oni su vrlo različiti, u smislu da djeca različite nacionalnosti uče različitu historiju. Događaji su isti, međutim heroje koji su učestvovali u tim događajima jako često prisvaja svaki narod. Važno je znati o događajima, dok autori nastoje biti objektivni, tako da kasnije čitaoci shvate istinu.

A. Nikodinovska (18)

Mislim da udžbenici historije iskrivljuju istinu. U zadnje vrijeme se koriste za manipuliranje djece školskog uzrasta koja su najranjivija.

M. Todorova (27)

Udžbenici historije su alat koji nastavnici koriste od osnovne škole kako bi podučavali djecu historiji naroda koja se tokom godina razvijala i mijenjala, uključujući široku hronologiju činjenica naslijeđenih od naših predaka do danas.

Y. Maliqi (25)

Historija? Istorija? Povijest?

Predavanje subjekta sa tri različita imena

Etnička fragmentiranost škola u Bosni i Hercegovini ne postaje očigledna samo u slučaju predmeta Historija. Kako ići dalje u odnosu na sadašnje stanje? Prepustimo vodstvo nastavnicima i učenicima, predlaže Melisa Forić

Odgovor na pitanje kako predavati historiju u Bosni i Hercegovini nije lako dati, bar ne onima koji dovoljno poznaju strukturu postdejtonske Bosne i Hercegovine i njenih društvenih odnosa koji se odlikuju dubokim etničkim podjelama. Obrazovni sistem u potpunosti odražava administrativnu organizaciju zemlje i njenu podjelu na dva entiteta, Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku, kao i Brčko Distrikt. Nadalje, Federacija BiH se sastoji od deset kantona. Postoje različita ministarstva koja propisuju i provode različite zakone u oblasti obrazovanja, odnosno definiraju nastavne programe i planove i odobravaju udžbenike za sve predmete osnovnih i srednjih škola.

Duboko ukorijenjene podjele

Pored spomenute administrativne fragmentacije u Bosni i Hercegovini, puno relevantnija podjela je interna podjela obrazovnog sistema u tri sistema na osnovu etničkog identiteta – bošnjački, srpski i hrvatski. Duboko ukorijenjene podjele potječu iz rata u periodu od 1992. do 1995. godine, a ovi sistemi su nastavili postojati zakonski i u miru sve do danas. Njihova zajednička odlika je izražena jednostrana perspektiva i međusobna isključenost. Obrazovanje se smatra sredstvom za stvaranje triju različitih etničkih historija, jezika i kultura umjesto sredstvom za razvijanje jedinstvenog nacionalnog identiteta. Najapsurdniji rezultat takvog sistema je postojanje fenomena „dvije škole pod jednim krovom“, s odvojenim ulazima u školu i časovima koji počinju u različito vrijeme u područjima u kojima žive Bošnjaci i Hrvati.

Historija je dio osnovnog nacionalnog nastavnog plana i programa i kao takva od posebne važnosti za sve tri etničke grupe u Bosni i Hercegovini. To potvrđuju i različiti nazivi koji se koriste za

ovaj predmet na tri jezičke varijante: bosanskoj – historija, srpskoj – istorija, i hrvatskoj – povijest. Iako Okvirni zakon o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju u Bosni i Hercegovini definira da će zajednički osnovni sadržaj nastavnih planova i programa osigurati razvijanje pozitivnog odnosa i osjećaja pripadnosti državi Bosni i Hercegovini tokom obrazovnog procesa (član 43), prednost se daje nacionalnoj historiji.

Do prije nekoliko godina u nastavnim planovima i programima i udžbenicima koji su korišteni u dijelovima Bosne i Hercegovine s hrvatskom većinom, kao i u Republici Srpskoj, nacionalna historija tumačena je kao historija hrvatskog ili srpskog naroda, dok se Bosna i Hercegovina jedva spominjala. Na određen način to je rezultat duge prakse uvoza udžbenika iz Srbije i Hrvatske, što je trajalo do 2002. godine. Intervencije su dovele do određenih promjena i uvođenja sadržaja koji uzgredno također obuhvaćaju teme vezane za historiju teritorije Bosne i Hercegovine.

U međuvremenu, u udžbenicima u područjima s bošnjačkom većinom nacionalna historija se shvaća kao historija Bosne i Hercegovine.

Pozadina svih ovih promjena zahtijevala je naporan rad niza državnih komisija koje su osnovane na inicijativu Misije OSCE-a i Ureda Vijeća Evrope u Bosni i Hercegovini. One su radile na usklađivanju nastavnih planova i programa, na izradi zajedničkih osnovnih sadržaja za historiju i druge nacionalne predmete, kao i na uklanjanju uvredljivih sadržaja iz udžbenika i poboljšanju kvaliteta udžbenika. I dok su neke od spomenutih intervencija bile najvećim dijelom kozmetičke prirode, postoje i određena očigledna poboljšanja.

Gdje leže interesi učenika?

Sve ovo se čini dosta komplikovanim, čak haotičnim, što nas navodi da se zapitamo: gdje su zastupljeni interesi učenika u svemu ovome? Ili politika i nacionalni interesi političara stoje na prvom mjestu? Na ovo pitanje najbolje mogu odgovoriti nastavnici. Oni su ti koji najbolje poznaju situaciju na terenu, u učionici, u svakodnevnoj komunikaciji s učenicima i svojim kolegama. Zahvaljujući svojoj ulozi i odgovornosti, često pokušavaju da se nose s ovim preprekama. Činjenica je da su nastavni planovi i programi u konceptualnom smislu zastarjeli, da su udžbenici – uprkos svim poboljšanjima – često nedovoljan izvor informacija, posebno s obzirom na to da nude samo jednostranu perspektivu. Kao takvi, nastavnici historije se često nalaze u situaciji da traže nove izvore znanja i mogućnosti kako bi poboljšali kvalitet časova historije.

Uvođenje različitih perspektiva bez obzira na prepreke

Možemo ovo posmatrati kao promjenu odozdo ka gore: ako određeni sistem ne dozvoljava poboljšanja, nastavnici ipak mogu poboljšati način kako predaju tako što će biti kreativni i istaći pozitivne vrijednosti propisane sadržajem nastavnog plana i programa. Iako mandati institucija i relevantnih ministarstava – kao što su obrazovni i pedagoški instituti – trebaju uključivati obavezu da se nastavnicima pružaju mogućnosti daljnjeg stručnog razvoja, takvi primjeri su rijetki. Cjeloživotno učenje, koje je sadržano u obrazovnim strategijama skoro svih evropskih zemalja, skoro je apstraktan pojam u našem slučaju. S obzirom na nedostatak formalnog obrazovanja, nastavnici se rado odlučuju na nezavisan razvoj i jačanje vlastitih kompetencija. Brojne nevladine organizacije i profesionalne organizacije su tokom posljednjeg desetljeća organizirale razne konferencije, seminare i obuke u oblasti historije i zajedno s nastavnicima iz Bosne i Hercegovine razvile dodatne nastavne materijale za časove historije.

Treba spomenuti inicijative Ureda Vijeća Evrope i OSCE-a, kao i rad nevladinih organizacija poput Evropske asocijacije edukatora historije (EUROCLIO), Udruženja edukatora historije Bosne i Hercegovine (EUROCLIO HIP BiH), Centra za demokratiju i pomirenje Jugoistočne Evrope (CDRSEE), forumZFD-a i drugih. Dodatni nastavni materijali poput udžbenika historije, zbirki izvora ili radionica o kontroverznim i osjetljivim temama i kulturi sjećanja pozitivan su potez ka ciljevima koji su davno definirani i ukorijenjeni u evropskoj praksi podučavanja historiji.

Iako promoviraju slojevitu perspektivu – aktivno učenje, rad sa izvorima i nezavisno kritičko razmišljanje, takvi materijali najvećim dijelom nisu odobreni i preporučeni za upotrebu od nadležnih ministarstava. Međutim, njihovu vrijednost prepoznali su nastavnici koji su pohađali seminare i obuke, koji se većinom dešavaju tokom vikenda s obzirom na to da svako odsustvo tokom radnih dana zahtijeva odobrenje nadležne institucije. Oni su mogućnost obuke i stjecanja novih znanja i nastavnih tehnika, susretanje kolega iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine i platforma za razmjenu iskustava opisali kao veliku prednost. Nove ideje, tehnike, nastavni materijali koji su direktno uključeni u učionice stoga postaju mogućnost za prevazilaženje razlika, prepreka i stereotipa.

Znamo da su nastavnici prihvatili ove materijale i metode i da ih koriste u učionici barem za one dijelove nastavnog plana i programa koji im omogućavaju da djeluju nezavisno. Učenici rado prihvataju njihovu kreativnost, čime se povećava motivacija svih nas koji se bavimo ovom vrstom rada da to nastavimo činiti. Ako je svrha časova historije naučiti djecu da razmišljaju svojom glavom i imaju kritički stav prema prošlosti kako bi bili aktivni građani ovog društva koji donose samostalne odluke, moramo insistirati na kvalitetnim časovima historije.

Melisa Forić rođena je u Sarajevu. Trenutno radi kao docentica na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Prethodno je više od deset godina radila u Centru za balkanske studije Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autorica je nekoliko udžbenika za historiju za osnovne i srednje škole i koautorica udžbenika na temu kultura religija. Sekretar je Udruženja nastavnika i profesora historije u Bosni i Hercegovini. Učestvovala je u raznim međunarodnim projektima u oblasti historije, predavanja historije i kulture sjećanja.

Multiperspektivnost

Sijanje sjemena pomirenja

Intervju s Joannom Hanson i Shkelzenom Gashijem

Nakon prezentacije projekta „Multiperspektivno podučavanje historiji na Kosovu“ nevladine organizacije New Perspektiva u augustu 2017. postavili smo Joanni i Shkelzenu određena pitanja jer smo željeli saznati više o njihovom istraživanju i nalazima.

B.P: Joanna i Shkelzen, u svom projektu ste analizirali kako su različiti događaji u kosovsko-srpskoj historiji na vrlo različite načine predstavljeni u udžbenicima obiju zemalja. Zatim ste također poredili ta dva različita narativa sa stajalištima drugih međunarodnih historičara. Koji su bili vaši najvažniji nalazi?

Joanna: Osnova za naše diskusije su bili različiti događaji u historiji Kosova. Mi smo utvrdili da je u udžbenicima kako Kosova tako i Srbije prisutan jednostran pristup. Ovaj pristup se dodatno pooštrava prisustvom historijskih činjenica koje nisu potkrijepljene dokazima ili jezika koji je anahronističan i netačan. Nastavnici su nam rekli da se ne slažu uvijek s udžbenicima, ali da političari blokiraju njihovu mogućnost da mijenjaju ili modificiraju način podučavanja. Ovi osnovni nedostaci se trebaju rješavati s predanošću.

Shkelzen: Pristup događajima na teritoriji Kosova u školskim udžbenicima historije u Srbiji i na Kosovu ukazuje na brojne jasne razlike. Ove se razlike mogu grupirati na sljedeći način: težnja za vlasništvom na teritoriji Kosova, prezentiranje samo onih zločina koje je počinila druga strana, predstavljanje sebe kao žrtve, a druge strane kao agresora, i šutnja o albansko-srpskoj saradnji. To pokazuje da zemlje ne nastoje usaditi novim generacijama sjeme pomirenja.

B.P: Shkelzen, Vi ste investirali jako puno vremena u prikupljanje podataka. Možete li nam dati primjer glavnog narativa koji je moguće naći u ovim udžbenicima?

Shkelzen: Najvažniji elementi historije Kosova su zločini koje su počinili Srbi protiv Albanaca, organizirani u redovnu vojsku i policiju, kao i zločini koje su počinili Albanci protiv Srba, uglavnom neorganizirano. Udžbenici na Kosovu govore samo o

zločinima koje su počinili Srbi protiv Albanaca 1912, u periodu 1918/1919. te tokom perioda između dva svjetska rata, 1945. i nakon Drugog svjetskog rata, kao i tokom rata 1998/1999. Rijetko se dešava da ovi udžbenici nude informacije kojima bi se kvantificirali srpski zločini, a čak i kada se one ponude to se dešava u pretjeranom obliku. Srpski udžbenici predstavljaju samo zločine koje su počinili Albanci protiv Srba 1915, u periodu od 1941. do 1943, 1999/2000, te ih opisuju kao ‘napade lokalnih albanskih bandi’ ili ‘teror Albanaca nad Srbima’. Ovi udžbenici općenito ne daju podatke o ovim zločinima.

B.P: Vaša web stranica <http://www.new-perspektiva.com/multiperspektiva> promovira slojevit pristup historiji. Možete li nam reći šta podrazumijeva taj izraz?

Joanna: Ne postoji jasna definicija slojevitog pristupa, ali mi mislimo da je ovo dobra definicija: Radi se o „strategiji razumijevanja“ u okviru koje uzimamo u obzir perspektivu drugih ili perspektive drugih, umjesto samo jedne. To znači da smo u stanju i spremni razmatrati i shvaćati situaciju iz različitih perspektiva.

B.P: Joanna, Vi Vaš slojevit pristup nazivate metodologijom. U kojoj mjeri je to više od pukog prikupljanja sekundarne literature?

Joanna: Slojevita metodologija predavanja i pisanja historije je složen diskurs. Udžbenici trebaju sadržavati niz ilustracija i primjera drugih izvora, npr. dokumenata, usmene historije, novinskih članaka, kako bi bili lakši za čitanje i ponudili više informacija učenicima. Slojevita metodologija podučavanja uključuje cijeli niz vještina podučavanja, pored udžbenika. Time se eliminiira praksa predavanja historije samo kao predmeta koji treba zapamtiti s obzirom na to da to ne omogućava učeniku da propituje informacije ili da tumači činjenice i pronalazi različite izvore. Memoriziranje ne potiče razvijanje sposobnosti učenika za kritičko razmišljanje. Nastavnici i udžbenici stoga moraju stavljati učenicima na raspolaganje različite izvore i perspektive vezane za historiju koju predaju. Ukoliko nastavnici, naprimjer, predaju o tome šta se desilo kada je Kristofor Kolumbo stigao na Karibe, trebaju tražiti od svojih učenika ne samo da shvate kako i zašto je otišao tamo već i kako su članovi njegove posade možda vidjeli to putovanje i šta je to značilo za autohtono stanovništvo na otocima. To se može učiniti upotrebom udžbenika, ali i drugih materijala iz ilustracija i online dokumenata ili na osnovu posjete muzeju.

To za nastavnike može biti težak zadatak i oni moraju imati jasan koncept o tome zašto predaju historiju. Nastavnici na Kosovu sada dobijaju priliku da uče o upotrebi slojevitog pristupa, tako da postoji nada da će predavanje postati otvorenije i uključivati različite perspektive. Njima je potrebna posebna obuka kako bi im pomogla pri razvijanju ovih vještina.

B.P: Shkelzen, Vi ste maloprije spomenuli „šutnju o albansko-srpskoj saradnji“ kao odliku pristupa suočavanja s prošlošću u udžbenicima. Na šta mislite kada to kažete? Možete li nam dati određene primjere ovakvih vidova saradnje?

Shkelzen: Niti u jednom udžbeniku na Kosovu i u Srbiji se ne spominju sastanci, sporazumi i saradnja političkih i vojnih predstavnika Albanije i Srbije. Naprimjer, nigdje se ne spominju:

- saradnja između nekih od najznačajnijih vođa albanskog ustanka (1912) i srpskih predstavnika u Prištini, od kojih su dobili oružje za borbu protiv Osmanskog carstva;

- sastanak vođe albanskog pokreta Kaçaka za ostanak u Jugoslaviji (nakon Prvog svjetskog rata) s lokalnim srpskim vlastima u cilju nesmetanog života, pod uslovom da njegov pokret bude ograničen na samo tri sela, te kasniji sastanak s višim srpskim zvaničnicima, tokom kojeg je za Kosovo tražio pravo na samoupravu;

- saradnja između Pravnog društva za odbranu islama (nakon Prvog svjetskog rata), koje je zastupalo Albance u Parlamentu Srbije, i dvije glavne srpske političke stranke u Jugoslaviji, koja je išla tako daleko da su ove političke stranke ponekad čak dijelile istu izbornu listu;

- bliska saradnja albanskih komunista na Kosovu (tokom i nakon Drugog svjetskog rata) sa srpskim/ jugoslavenskim komunistima;

- sporazum između vođa mirnog otpora među Albancima na Kosovu (1996) i predsjednika Srbije o otvaranju školskih i univerzitetskih zgrada za Albance na Kosovu, a kasnije i sastanci između njih u cilju pronalaska mirnog rješenja za pitanje Kosova (1998).

Ja se nadam da će udžbenici na Kosovu i u Srbiji u budućnosti spominjati ove sastanke, sporazume i saradnju političkih i vojnih predstavnika Albanaca i Srba.

B.P: Historičari obično nerado daju predviđanja, ali možda možete napraviti izuzetak: Da li će udžbenici na Kosovu i u Srbiji u budućnosti sadržavati više perspektiva o događajima iz kosovsko-srpske historije nego što je to trenutno slučaj?

Joanna: Mi smo zabrinuti zbog jednostranog historijskog narativa na Kosovu i u Srbiji koji ne omogućava učenicima da ga tumače ili propituju. Ipak, postoji sve veći pritisak, i u zemlji i na međunarodnom planu, kako bi obrazovni sistem promijenio ovaj pristup.

Tokom našeg sastanka s različitim grupama nastavnika postalo je jasno da postoji spremnost učesnika da raspravljaju o pitanju slojevitog pristupa podučavanju historiji. Nastavnici vide utjecaj opasnosti jednostranog pristupa, ali smatraju da političari ograničavaju njihovu ulogu.

Ministarstvo obrazovanja uvodi obuku Euroclio za nastavnike i izmjene nastavnog plana i programa. To uključuje slojevito podučavanje za 6. i 7. razrede. Ja sam stoga optimističnija s obzirom na to da su to procesi predavanja historije kroz koje su prošle sve evropske zemlje od 1970-ih. Također smatram da društveni mediji koji daju cijeli niz drugih historijskih izvora, kako dobrih tako i loših, također stvaraju pritisak za promjene.

B.P: Tokom svog projekta ste također organizirali diskusije sa članom Poljsko-njemačke komisije za izradu udžbenika, za koje je postojao veliki interes – šta mislite, da li je uopće realistično razmišljati o tome da će jednoga dana postojati i zajednički kosovsko-srpski udžbenik?

Joanna: Bilo bi odlično imati zajednički kosovsko-srpski udžbenik u budućnosti, kao što postoje zajednički poljsko-njemački udžbenici, ali to će zahtijevati određeno vrijeme. Međutim, trenutno se obje strane trebaju fokusirati na to da svojim učenicima i studentima pružaju nepristrane slojevite narative iz različitih izvora i pristup izvorima drugih svjedoka i učesnika u njihovoj zajedničkoj historiji.

Hvala najljepša oboma za uvid u vaš projekt!

Joanna Hanson je historičarka i izvršna direktorica kosovske nevladine organizacije New Perspektiva.

Shkelzen Gashi radi kao nezavisni istraživač za različite nevladine organizacije. Magistar je demokratije i ljudskih prava, a titulu je stekao na zajedničkom studijskom programu Univerziteta u Bolonji i Sarajevu. Stalno prati predstavljanje historije Kosova u udžbenicima historije na Kosovu, u Albaniji, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji, a rezultate ovog istraživanja je objavio 2016. na tri jezika. Shkelzen je proveo određeno vrijeme na Institutu Georg Eckert u Braunschweigu, Njemačka, gdje je istraživao i učio o vještinama suočavanja s prošlošću u postkonfliktnim situacijama.

Kada paranoja i propaganda vode obrazovanje

Instrumentalizacija obrazovanja u svrhu stvaranja stereotipa Albanaca kao „opasnih“ nije u potpunosti nenamjerna. Paranoicima je potreban alibi kako bi opravdali diskriminatorne politike i očistili svoju savjest koja je uprljana propagandom koja Makedoniju čini opasnom.

Prošla su skoro tri desetljeća otkako je Makedonija stekla svoju nezavisnost kao pluralističko i demokratsko društvo. Međutim, ove godine nisu bile dovoljne kako bi se ova država sa populacijom od dva miliona stanovnika odvojila od komunističkog mentaliteta dominacije „većine“ nad „manjinom“ putem ideologije da „svi trebaju slušati partiju“. Škole su često instrument države za propagiranje ideologija. Tako nije slučajno da se suočavamo s paranojom ksenofobične države u različitim oblicima kroz vertikalni i horizontalni obrazovni sistem. Nažalost, uvjerenje da Albanci i drugi nemakedonci predstavljaju opasnost po državu, te stoga i po makedonski narod, još uvijek se njeguje u Makedoniji. Stoga, u svrhu sprečavanja da se „ne desi nešto loše“ njihova prava moraju biti ograničena i kontrolirana od „majke partije“.

Ipak, kao što je to dokazano mnogo puta tokom 28 godina nezavisnosti Makedonije, stranke koje su predvodile državu i uspostavile obrazovne politike bile su sve samo ne majčinska figura za Albance – drugu najbrojniju populacijsku grupu u zemlji. To mora biti razlog zašto oni još uvijek ne odstupaju – čak ni sada – od udžbenika u kojima se omalovažavaju Albanci kao „gorštaci“, „barbari“, „pomagači okupatora“, „okupatori makedonskih domova i imovine“, „doseljenici“ itd.

Instrumentalizacija udžbenika u svrhu dehumanizacije Albanaca kao „opasnih“ ne odnosi se samo na njihovu prošlost, već također i na njihovu budućnost. Stoga imamo situaciju da „Tomče sanja da postane pilot“, u odnosu na „Agima, pastira“. Nadalje, dok „makedonski učenici razgovaraju o tome da li da slušaju muziku ili gledaju naučni dokumentarac“, „albanski učenici planiraju ukrasti dnevnik iz škole kako bi ih poderali“! Stvaranje takvih stereotipa nije u potpunosti nenamjerno. Paranoicima su bili potrebni alibiji kako bi opravdali svoje diskriminatorne politike, očistili svoju prljavu savjest sprečavanjem otvaranja albanskih škola u Manastiru, Prilepu, Ohëru, Prespëu, Velesu i Skoplju. Ipak, škole danas u glavnom gradu ne dozvoljavaju otvaranje paralelnih časova koji se drže na albanskom, navodeći neuvjerljive isprike o tome kako nema dostupnih nastavnika ili prostora. Prema zvaničnim podacima, prije dvije godine 1.401 albansko dijete u Makedoniji nije ostvarivalo svoje ustavno i zakonsko pravo da se obrazuje na svom maternjem jeziku. Od tog ukupnog broja, 1.217 djece je pohađalo školu na makedonskom, a 184 na turskom. Nisu to činili zbog slobodne volje njihovih roditelja, već zbog toga što Ministarstvo obrazovanja nije otvaralo škole i nije osiguravalo nastavnike koji govore albanskim jezikom.

Stoga su mehanizmi potcjenjivanja, naime masovne asimilacije „manjine“ od strane „većine“, brojni. Ideja o „predavanju makedonskog od prvog razreda“ može se ponovo reaktivirati, jer je to jezik države i „ne možemo čekati učenike da dođu do trećeg ili četvrtog razreda“. Logika pri tome je sljedeća: na taj način će se vjerovatnoća da će Albancima smetati imena jugoslavenskih heroja u školi smanjiti; oni će manje reagirati kada časovi makedonskog budu puni albanskih učenika; kada će biti samo jedan nastavnik umjesto 14 za svaki razred i kada će njihove škole imati 2.000 ili više učenika, dok će makedonske škole imati 1.000 ili manje. Zapravo, takve politike vode drugdje: ka nastanku nepravde i nagomilavanju međuetničke mržnje koja će sigurno buknuti jednog dana – kada čaša diskriminacije bude prepuna. Multietnički makedonski krugovi će se suočavati s ovom opasnošću sve dok se ne eliminiira instrumentalizacija obrazovanja i njegova upotreba za opravdavanje šovinističkih politika.

Laura Papraniku je stručnjakinja za makedonska obrazovna pitanja. Kao novinarka izvještavala je o ovom sektoru od 2001. Trenutno radi za radio Shkupi i piše za novine Koha. Magistrirala je upravljanje i politike obrazovanja.

PRILIKA ZA RAZVIJANJE KRITIČKOG NAČINA RAZMIŠLJANJA

Obrazovne institucije u Bosni i Hercegovini postale su mjesta netolerancije. Zbog toga su u velikoj mjeri potrebne inicijative poput projekta „Obrazovanje za mir“, piše Aleksandra Letić, programska menadžerica Helsinškog odbora za ljudska prava

● Iako se rat u Bosni i Hercegovini završio prije 22 godine, njegove posljedice su još uvijek vrlo vidljive u svim segmentima društva. Bolna ratna iskustva, političke krize i siromaštvo doveli su do toga da su prevladavajući model ponašanja i razmišljanja postali šovinizam, etnička netrpeljivost, ksenofobija, netolerancija. Lokalne zajednice kao osnovne ćelije društvene interakcije i dalje su odvojene. Iako je zemlja ostvarila određeni napredak u pogledu reformi ka demokratizaciji društva, Bosna i Hercegovina je i dalje duboko podijeljena duž etničkih i političkih linija, što, opet, otvara mogućnost dalje radikalizacije, pa čak i ekstremizma.

Ove podjele imaju direktne implikacije na svakodnevni život građana, posebno na razvoj ličnosti i stavove mlađih generacija koje se ne sjećaju perioda mirnog suživota, već samo znaju za tenzije, konflikte i podjele. Odrastanje u monoetničkim zajednicama, gdje se sve vezano za dominantnu etničku grupu veliča, a postojanje „drugih“ se minimizira ili u potpunosti ignorira, onemogućava mladim ljudima da vide budućnost mirnog suživota. Umjesto toga, to čini čvrstu osnovu za netolerantan, zatvoren, nepovjerljiv, pa čak i nasilan odnos, zasnovan na predrasudama i stereotipima o onima koji ne pripadaju „njihovoj“ grupi.

Istovremeno su procesi suočavanja s prošlošću, koji prepoznaju utvrđene činjenice o zločinima, osiguravaju razumijevanje obrazaca sukoba, demistificiraju borbe i ratne heroje, dekonstruiraju narative generatora prošlih i tekućih sukoba, sporadične prirode i isključivo prisutni u oblasti aktivnosti civilnog društva. Nekoliko nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija pokušava ojačati izgradnju kapaciteta u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine kako bi mu omogućile da se suočava sa složenošću procesa suočavanja s prošlošću i udaljavanja od nje. Međutim, to su najvećim dijelom izolirani, kratkoročni pokušaji, bez ikakve značajne institucijske podrške.

Umjesto podržavanja takvih pristupa, obrazovne institucije, koje su u najvećoj mjeri odgovorne za „usađivanje“ vještine neophodne za izgradnju i održavanje mira kod mladih generacija, postale su nova mjesta podjela, netolerancije, etnocentrizma i nepovjerenja. Nastavni materijali za srednje škole većinom se fokusiraju na historiju i kulturu dominantne etničke i vjerske zajednice, bez ikakve kritičke procjene ili propitivanja događaja ili aktera iz njihove vlastite etničke ili vjerske grupe. Institucijski pristupi suočavanju s nedavnom nasilnom prošlošću skoro da ne postoje.

Škole ne samo da slijede političke agende i matrice u Bosni i Hercegovini već se također stavljaju u poziciju da postaju sredstvo za manipuliranje činjenicama i historijom. Postale su mjesta na kojima se nehumani činovi štite i opravdavaju, te stoga onemogućavaju postkonfliktni oporavak društva. Zadatak objektivnog suočavanja s prošlošću u cilju osiguravanja bolje zajedničke budućnosti i podržavanja međukulturalnog razumijevanja zahtijeva kritičko razmišljanje kojim se preispituje i istražuje, ali isto tako postavljaju osjetljiva ali ključna pitanja svima onima koji ih okružuju. Takav duh bi se morao stvarati i u školama, ali to je nešto što se rijetko nalazi ovih dana u obrazovnim institucijama u Bosni i Hercegovini.

Činjenica da društvo i političari općenito ignoriraju aktivnosti fokusirane na suočavanje s prošlošću i izgradnju mira ima direktan utjecaj na način kako se obrazovni sistem postavlja prema takvim temama. Kao posljedica toga,

mladi ljudi su u sve većoj mjeri izloženi reproduciranju mržnje, netolerancije, međuetničkog i međureligijskog straha, segregacije, pa čak i podržavaju generatore sukoba na lokalnom i nacionalnom nivou. Ignoriranje potrebe za otvaranjem osjetljivih i bolnih tema iz nedavne prošlosti i za diskusijom o njima, posebno među mladima i posebno u okviru formalnog obrazovanja, predstavlja zatvaranje vrata za mogućnost ostvarenja pozitivnih društvenih promjena tokom dužeg vremenskog perioda, što je nešto što je više nego potrebno ako želimo napredovati.

Projekt „Obrazovanje za mir“, koji provodi Helsinški odbor za ljudska prava tokom zadnjih godina, ima za cilj vraćanje obrazovne funkcije škola putem saradnje s nastavnicima. To doprinosi izgradnji njihovih kapaciteta u smislu suočavanja s prošlošću i time se nastoji potaći ih da iniciraju kritički dijalog o prošlosti među mladima. Mi smo duboko uvjereni da iskreni nastavnici shvataju važnost takvog dijaloga, ali isto tako i svoje uloge u njemu.

Promjene se moraju desiti na institucionalnom, ličnom i strukturnom nivou. Smatramo da su nastavnici koji su stekli vještine izgradnje mira, međukulturalne saradnje i pomirenja u stanju držati inovativne časove. Oni mogu postati zagovaračima pozitivnih promjena i učiti učenike ključnim vrijednostima za miran suživot u Bosni i Hercegovini na osnovu svog vlastitog primjera. Vjerujemo da mladi ljudi koji imaju priliku učiti o prošlosti na nepristran način, shvatiti i kontekstualizirati činjenice o obrascima i politikama zločina koji su počinjeni imaju šansu da razviju kritičko razmišljanje. To ne ugrožava njihove identitete, već dovodi do dijaloga, saradnje, poštovanja i razumijevanja. Smatramo da će škole koje primjenjuju metode izgradnje mira, pomirenja i međukulturalnog razumijevanja postati bolja mjesta za učenje i druženje. Tokom vremena će postati ono što su trebale biti od samog početka, naime obrazovne institucije koje obrazuju mlade kako bi postali svjesni i sposobni pojedinci. Ovi pojedinci će oblikovati ovu zemlju u budućnosti i učiniti je ugodnim mjestom za život za sve njene građane.

Aleksandra Letić je programska menadžerica Helsinškog komiteta za ljudska prava. Bavi se procesima suočavanja s prošlošću u Bosni i Hercegovini i zemljama bivše Jugoslavije već više od deset godina. Bila je članica stručne radne grupe Vijeća ministara Bosne i Hercegovine koja je imala zadatak izraditi Strategiju tranzicijske pravde Bosne i Hercegovine. Redovno se bavi programima obrazovanja mladih kojima se povezuju formalni i neformalni obrazovni procesi.

● *Udžbenici historije u Srbiji na krajnje selektivnan način nude informacije, rezultat je studije Fonda za humanitarno pravo. Posebno narativ "autoviktimizacije" ratova iz 1990-ih sprečava kritičku percepciju prošlosti, tvrdi Marijana Toma.*

PRISTRANI I POVRŠNI

Tokom oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji živote je izgubilo više od 130.000 osoba, nekoliko miliona su postali izbjeglice ili interno raseljena lica, a još uvijek se traga za otprilike 10.000 nestalih osoba. Desetine hiljada osoba su postale žrtve različitih ratnih zločina počinjenih tokom ovih konflikata: masovnih ubistava, prisilnih nestanaka, sistematskog silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja, kao i torture u brojnim koncentracionim logorima i zatočeničkim centrima.

Kontinuirani nacionalistički narativi

Značajan broj činjenica se odnosi na sudsko utvrđivanje ovih zločina pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), što je praćeno brojnim inicijativama (većinom iz civilnog društva) za suočavanje sa prošlošću. Međutim, države u regiji i dalje održavaju sukobe tako što potiču nacionalističke narative o proteklim ratovima, većinom na osnovu autoviktimizacije i potpunog nedostatka empatije za patnje pripadnika drugih etničkih grupa.

Nakon političkih promjena u oktobru 2000. Srbija se, između ostalog, suočavala sa izazovom izgradnje odgovornog i iskrenog odnosa sa zaostavštinom ratnih zločina koje su počinili članovi srpskih snaga tokom ratova u Jugoslaviji. Ovaj napor je bio jedan od najvažnijih preduslova za pomirenje sa njenim susjedima, Bosnom i Hercegovinom, Hrvatskom i Kosovom.

Iako je ostvaren određeni napredak od 2000. po pitanju provedbe određenih mehanizama tranzicijske pravde, opća definicija, provedba i ispunjenje ključnih ciljeva i strategija za nošenje sa zaostavštinom zvjerstava počinjenih tokom 1990-ih se nisu tretirali kao prioritet. Proces tranzicijske pravde nije bio rezultat iskrene namjere političkih elita da se pomire sa svojim susjedima. Upravo suprotno, te elite su tu namjeru izrazile samo kao rezultat političkog uslovljavanja i pritiska međunarodne zajednice i njenih institucija. U Srbiji je odgovornost za zločine koje su počinili pripadnici srpskih snaga poricana ili opravdavana insistiranjem na zločinima počinjenim protiv Srba, pri čemu se uvećavao broj srpskih žrtava u odnosu na stvarni broj, a smanjivao broj žrtava iz drugih etničkih grupa.

Uloga mlađih generacija u postkonfliktnim društvima

Posljedice ovakvog odnosa prema zločinima počinjenim u prošlosti su opasne po društvo na mnogo načina, ali prije svega po pitanju generacija koje su rođene neposredno prije i nakon ratova. Ne samo da mlađe generacije nikada nisu igrale značajnu ulogu u inicijativama za suočavanje sa prošlošću i provedbi tranzicijske pravde, već su ove generacije također nasljednici preovladavajućih narativa o njihovoj vlastitoj naciji kao jedinoj ili najvećoj žrtvi oružanih sukoba iz 1990-ih. Ovi narativi su u posebno velikoj mjeri prisutni u sistemu formalnog obrazovanja koji predstavlja iskrivljene prikaze nedavne prošlosti

kroz selektivno predstavljanje činjenica i pristranu analizu događaja iz perioda rata. Ovakvo tumačenje je posebno prisutno u slučaju predstavljanja ratnih zločina tokom 1990-ih u udžbenicima historije u Srbiji i tumačenja nedavne nasilne prošlosti, pri čemu se mladi potiču na usvajanje istih.

Ratni zločini u udžbenicima historije širom regije

U svojoj "Analizi sadržaja udžbenika historije u Srbiji u vezi sa ratovima u bivšoj Jugoslaviji u svjetlu činjenica utvrđenih pred MKSJ", objavljenoj u decembru 2015., Fond za humanitarno pravo (FHP) je predstavio do sada najsveobuhvatniju studiju o predstavljanju ratnih zločina u udžbenicima historije u Srbiji. FHP je utvrdio da se zvjerstva počinjena u bivšoj Jugoslaviji predstavljaju na pristran i površan način, uz selektivnan odabir poželjnih informacija, kako bi se Srbi predstavili kao jedine i/ili najveće žrtve sukoba tokom 1990-ih, dok se činjenice o patnji drugih nacija u regiji ili srpska odgovornost za takvu patnju u potpunosti negiraju. Pored toga, udžbenici veću pažnju posvećuju raspadu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), dok se narativi o ratovima, a posebno o ratnim zločinima, predstavljaju u samo par rečenica. Pristran način je primjetan čak i u odjeljcima koji objašnjavaju političku krizu koja je dovela do raspada bivše Jugoslavije, pri čemu se cjelokupna odgovornost pripisuje 'separatističkim' tendencijama hrvatskog i albanskog nacionalizma.

Uzrocima i posljedicama sukoba u Hrvatskoj se u udžbenicima historije u Srbiji pridaje najviše pažnje, iako to nije bio ni najintenzivniji niti najrazorniji sukob u bivšoj Jugoslaviji u pogledu broja ubijenih i nestalih, niti je vođen na teritoriji Srbije, kao što je to slučaj sa Kosovom. Značajna količina pažnje se daje uništavanju u i oko Vukovara na početku rata, dok nema pomena zločina koje su počinile srpske snage protiv hrvatskih civila na toj teritoriji koja je tada bila pod kontrolom srpskih snaga. Najviše pažnje se pridaje vojnim i policijskim operacijama Hrvatske 1995. godine – ‘Blic’ i ‘Oluja’ – tokom kojih je počinjeno “planirano etničko čišćenje Srba iz Zapadne Slavonije”, kao i “Srba iz Like, Korduna, Banije i Dalmacije”. Kada se radi o žrtvama koje su ubijene dok su živjele u Hrvatskoj, pominju se samo Srbi.

Ratu u Bosni i Hercegovini se u udžbenicima u Srbiji pridaje najmanje pažnje, iako je to bio najintenzivniji sukob, na što ukazuje i broj počinjenih zločina (najveći broj optužnica pred MKSJ je podignut za zvjerstva počinjena u BiH) i broj nesrba (oko 100.000) i Srba (oko 25.000) koji su ubijeni ili su nestali. Zločini počinjeni u Bosni i Hercegovini se pominju općenito, bez ikakvih detalja o pravnim definicijama zločina, o tome ko je odgovoran za patnje i bez informacija o etničkoj pripadnosti žrtava. Samo se zločinu u Srebrenici posvećuje više prostora, iako većina udžbenika izbjegava pravnu definiciju genocida, koji je utvrđen u brojnim presudama MKSJ u predmetima protiv članova političkog i vojnog vodstva bosanskih Srba. Samo jedan od udžbenika daje

više detalja o postupcima koji se vode u predmetima ratnih zločina počinjenih u Srebrenici. Međutim, ovaj udžbenik također navodi da je broj žrtava (8.000 Bošnjaka) još uvijek sporan i da još uvijek postoje uvjerljive diskusije o žrtvama. Pored toga, autori daju u potpunosti netačne informacije kada tvrde da je u presudi Međunarodnog suda pravde (MSP) u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije potvrđeno da Srbija nije imala ništa sa genocidom počinjenim u Srbiji. Upravo suprotno, u presudi Međunarodnog suda pravde se proglašava da je Srbija odgovorna za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, za nespriječavanje genocida i za nekažnjavanje odgovornih lica.

Oružani konflikt na Kosovu se predstavlja samo kroz perspektivu bombardiranja od strane NATO-a i fokusira se na žrtve koje su ubile NATO snage, materijalnu štetu koju je Srbija pretrpjela u periodu od marta do juna 1999. i patnju nealbana na Kosovu nakon povlačenja vojske i policije Srbije. Tačne brojke o uništenim kućama, školama, bolnicama i spomenicima se pominju, ali se brojevi civila koji su ubijeni daju samo kao procjene (između 1.200 i 2.500 osoba). Iako je značajan broj političkih i vojnih vođa Srbije proglašen krivim i osuđen za zločine na Kosovu, srpski udžbenici ne pominju patnje albanskih civila (više od 10.000) prije ili tokom NATO bombardiranja.

“Predvojna obuka” umjesto pomirenja?

Ovakva tumačenja ratova iz 1990-ih u udžbenicima historije u Srbiji ne doprinose ni na kakav pozitivan način kritičkoj percepciji prošlosti ili obrazovanju novih generacija – što bi bilo nešto što bi moglo doprinijeti procesu pomirenja u regiji. Upravo suprotno, kao što to ističe historičarka Dubravka Stojanović, predstavljanje takvih narativa služi “predvojnoj obuci” i pripremi budućih donosilaca odluka da stvaraju nove konflikte. Kada se mobiliziranje novih generacija kroz sistem formalnog obrazovanja doda preovladavajućem narativu o Srbiji kao ‘naciji-žrtvi’, koji im serviraju političke elite i mediji, to uspješno sprečava proces suočavanja sa prošlošću. Time se sprečava eliminiranje ‘zavjeta na šutnju’ kojeg se pridržavaju starije generacije kada ih njihova djeca pitaju: Šta si ti radio/radila tokom ratova?

Marijana Toma, historičarka iz Beograda, stručnjakinja je za historijsku pravdu i suočavanje sa prošlošću. U periodu od 2012. do 2016. je bila zamjenica izvršnog direktora Fonda za humanitarno pravo. Pridružila se centru 2003., dok je radila na dokumentiranju ratnih zločina, usmene historije, prisilnih nestanaka i tranzicijske pravde. Tokom proteklih 14 godina je bila uključena u brojne projekte tranzicijske pravde u regiji

i na međunarodnom nivou. Marijana je diplomirala historiju na Univerzitetu u Beogradu i magistrirala političke nauke na Univerzitetu u Cape Townu, Južnoafrička Republika. Marijana piše i predaje o tranzicijskoj pravdi u okviru brojnih regionalnih i međunarodnih neformalnih i formalnih programa obrazovanja.

Studije o kulturnoj memoriji i usmenoj historiji kao polazna osnova za suočavanje s prošlošću

Suočavanje s prošlošću dio je raznih programa Univerziteta u Prištini, iako bi se moglo učiniti puno više. Ovdje su dati određene ideje i mišljenja s fakulteta ovog univerziteta koje je prikupio Arbër Selmani

Prvog oktobra ove godine obilježena je dvadeseta godišnjica od početka protesta studenata u Prištini koji su se borili protiv jezivog režima iz tog perioda. U Prištini se nalaze statue Majke Tereze, Adema Jasharija, Skenderbega, Ibrahima Rugove te Billa Clintona. Ne postoji muzej koji detaljno obuhvata i dokumentira patnju naroda Kosova, koja je kulminirala ratom što je počeo u februaru 1998. Ženski aktivizam tokom 1960-ih i 1980-ih bio je dio pokreta otpora na Kosovu, ali ni ovome se ne posvećuje odgovarajuća pažnja.

Svaki od ovih trenutaka zaslužuje odgovarajući akademski tretman. Ali čini se da nijedan od njih nije predmet dovoljno jakog akademskog ispitivanja u okviru univerzitetskih programa na Kosovu. Čini se da se takve teme smatraju često stranima ili previše dalekim da bi se o njima debatiralo ili da bi se proučavale. Ljudi su zainteresirani za ove teme koje su oblikovale današnje društvo. Rasprava o ovim spomenicima u akademskom i univerzitetskom kontekstu implicira poznavanje historijskog konteksta i njegovu analizu – njihovo prihvatanje, ali isto tako konfrontaciju sa osjećajima koje mogu izazvati danas – te, u određenoj mjeri, prenošenje takvog znanja na mlade generacije koje nisu doživjele ove historijske događaje.

Profesor Shemsi Krasniqi je predavač na Univerzitetu u Prištini na predmetu koji se bavi ovim spomenicima. Kao predavač Odsjeka za sociologiju na Filozofskom fakultetu, Krasniqi predaje o komunikativnoj kulturnoj memoriji – mitovima, folkloru, etnografiji, muzejima, društvenim institucijama i prošlosti, spomenicima, porodičnim pričama, artefaktima i fotografijama.

Srećom, ovaj odsjek je uspio uključiti i aspekte suočavanja s prošlošću u svoj nastavni plan i program. Stoga studenti mogu naučiti više o prošlosti na različite načine. Često postoji tendencija da se takve teme eliminiraju iz školskih ili univerzitetskih udžbenika s obzirom na to da njihovo tumačenje slijedi kaprice historičara i znanstvenika relevantnih zemalja. Međutim, na Univerzitetu u Prištini grupa profesora nije zatajila u svojoj misiji da povežu obrazovanje i suočavanje s prošlošću.

„Suočavanje s prošlošću je vrlo složeno i treba uraditi jako puno posla. S druge strane, Univerzitet u Prištini nema sredstava za istraživanje i terenski rad, ekskurzije ili posjete, debate, konferencije ili susrete sa studentima iz drugih zemalja“, kaže Krasniqi.

Važno je da studenti koji žele studirati ili biti upućeniji u prakse suočavanja s prošlošću i izgradnju kolektivnog sjećanja budu uključeni u rad na terenu i da imaju pristup raznim terenskim ekspedicijama. Krasniqi kaže da tokom njegovih predavanja učenici ne oklijevaju da slobodno govore o svojoj prošlosti ili svojim iskustvima u kontekstu prošlih događaja.

„Općenito da, iako nisu zaista naučeni da razmišljaju o svojoj prošlosti i iz toga izvlače pouku. Ja sam jednom proveo istraživanje zasnovano na fokus grupama sa studentima iz predmeta Sociološka praksa. Tema se odnosila na rat, odnosno konkretno na 15. godišnjicu kosovskog egzodusa 1999. Studenti su govorili o svojim sjećanjima kao četverogodišnjaci ili petogodišnjaci i dali su krajnje interesantne opise, ponudili vrijedne poruke i shvatili da su oni i njihova životna iskustva važan izvor znanja“, kaže Krasniqi.

ForumZFD je 2014. godine u saradnji s Alter Habitusom i programom rodni studija / Institutom za socijalne i humane studije Univerziteta u Prištini organizirao mapiranje sjećanja na Kosovu – niz radionica i terenskih posjeta kao prostor za učenje, pobijanje ili potvrdu i istraživanje prošlosti. Godine 2014. prvi put su organizirana četiri ateljea na temu javnog i privatnog sjećanja, socijalizma i paralelnog obrazovanja.

Jeta Rexha je bila jedna od učesnica prvog izdanja mapiranja sjećanja, kao i onih koji su uslijedili tokom narednih godina. U to vrijeme je bila studentica druge

godine na Odsjeku za sociologiju. Rexha govori o tome kako je program služio kao alternativna perspektiva pristupa sjećanju i studija sjećanja, jer se u većoj mjeri radilo o disciplinarnom i kritičkom pristupu.

„Različiti memorijali koje smo istraživali potječu iz osmanskog perioda, vremena socijalizma i poslijeratnog perioda na Kosovu. Učesnici su istraživali brojne teoretske tekstove i posjete spomenicima širom Kosova. Kao rezultat toga, sami učesnici su proveli istraživačko mapiranje informacija dobijenih učešćem u direktnom istraživanju“, kaže Rexha.

Mapiranje sjećanja Kosovo organiziralo je dva kruga događaja. Drugi se fokusirao na teme orijenta, grad Mitrovicu, spašene, žrtve silovanja tokom rata i feministički pristup kulturološkom sjećanju. Za Rexhu je učešće u ovom programu bilo razlog zašto je i dalje zainteresirana za ove teme. Rezultat takvih programa, kako na univerzitetu tako i izvan njega, na inicijativu profesora, jest rast interesa za ovu temu među studentima.

„Mapiranje sjećanja Kosovo je, manje-više, bila polazna tačka za moj interes za studije sjećanja. To je bila osnova koja mi je omogućila da ponovo otkrijem svoju radoznalost o socijalnoj historiji i na koji način se ona gradi ili – bolje rečeno – nastaje. Zapravo, to je zadovoljilo moju radoznalost i ona se pretvorila u masu istraživačkih ideja, hrabrost da razmišljam na način koji je u većoj mjeri strukturiran o konceptima stvaranja sjećanja, implikacijama eksternih i internih faktora kroz postojeće strukture“, kaže Rexha.

„Nastavni planovi i programi bi imali koristi od sličnog koncepta kao što je mapiranje sjećanja“, dodaje ona.

„Uzimajući u obzir koliko mogu biti problematični školski udžbenici, projekt ove vrste otvara vrata mogućnostima stjecanja alternativnog znanja i alternativne metode studija. Inicijative za suprotstavljanje rigidnom načinu razmišljanja iz prošlosti, ili čak i sama činjenica penetriranja prošlosti, mogu dovesti do rušenja trenutne situacije koja je namjerno stvorena, što bi sigurno otvorilo vrata novim načinima razmišljanja“, zaključuje Rexha.

Linda Gusia, sociologinja i član nastavnog osoblja Filozofskog fakulteta, govori o mapiranju sjećanja na Kosovu.

„Od samog početka je postojala ideja da se preispita sjećanje, koje je u najvećoj mjeri marginalizirano i nije dio općeg kolektivnog sjećanja. Analizirali smo zaboravljene ili

marginalizirane elemente. To je uzeto u obzir zbog toga što su devedesete godine jako važne za naš identitet općenito, za Kosovo prije i nakon rata“, kaže Gusia.

Na Odjelu za historiju fakulteta postoji predmet Usmena historija, a Odsjek za sociologiju je u svoj nastavni plan i program uključio predmet Kolektivno sjećanje. Oba ova predmeta značajno podržavaju jačanje znanja koje studenti stječu u oblasti suočavanja s prošlošću.

„Mislim da je neophodno razgovarati o prošlosti. Na univerzitetu smo počeli sporadično razgovarati o suočavanju s prošlošću na različite načine, ali to se ne dešava na način koji bi bio bolje strukturiran ili sveobuhvatniji. Suočavanje s prošlošću je više inicijativa nevladinih organizacija nego države“, dodaje Gusia.

Baš poput Shemsija Krasniqija, Gusia kaže da akademska zajednica, u teškim okolnostima u kojima se nalazi i uz nedostatak podrške za istraživanje ili konferencije, stalno insistira na razvoju oblasti suočavanja s ratom na Kosovu i kolektivnim sjećanjem.

Gusia kaže da stanovnicima Kosova nedostaju smislen kraj i pravda, te je stoga suočavanje s prošlošću nužno za njihovo društvo.

„Mislim da postoji više od jednog pristupa zaboravljanju, a opći pristup prošlosti je bio da se ide dalje, da se osnuje država i da se gleda ka naprijed. Mislim da je to mač sa dvije oštrice. Činjenica da je oko 70 posto stanovništva na Kosovu mlađe od 35 godina je dobra stvar s obzirom na to da se veliki dio stanovništva ne sjeća dobro rata. Ali kritičko suočavanje s prošlošću je nužno. Ono djeluje poput katalizatora i nezamjenjivo je“, zaključuje Gusia.

S obzirom na navedeno, iako suočavanje s prošlošću za sada nije u posebnoj mjeri prisutno u akademskom obrazovanju na Kosovu, čini se obećavajućim da bi u budućnosti moglo biti u većoj mjeri prisutno zahvaljujući imenima spomenutim u ovom tekstu i zahvaljujući drugima koji pronalaze načine da se nose s prošlošću, u okruženju koje ne ostavlja puno prostora za akademsko istraživanje i studij. Na taj način je moguće obrazovati nove generacije, ne da zaborave, već da se na svoj vlastiti način suočavaju s prošlošću, s obzirom na to da bez toga nije moguće izgraditi stabilnu budućnost.

Arbër Selmani je freelance kulturni novinar i pisac iz Prištine. Diplomirao je marketing, a njegove oblasti interesa i angažmana uključuju kulturološke studije, multikulturalnost, suočavanje s prošlošću i LGBT pitanja. UN Women i UNDP mu je 2013. dodijelio nagradu za novinara godine na Kosovu.

Živjeti kako bi se govorilo o tome

Naš autor, Dardan Hoti, susreo se s vrlo jakom ženom, koja je svoju kuću pretvorila u muzej kako bi se borila protiv zaborava

Ne čuju se nikakvi glasovi osim glasa dame kuće, Ferdonije Qerkezi. Iako to nije njena profesija, sada radi kao vodič. Glas je često izda u njenoj vlastitoj kući, koju je sada zvanično nazvala muzejom. Kuća je tiha i u njoj nema ljudi. Međutim, puna je sjećanja i boli o kojima nam samo ona može govoriti. Možda je to muzej za koji nikada nije željela da postoji. Međutim, kroz ovaj muzej obrazuje i hrani generacije na Kosovu. Čini se da je sa svojim jakim emocijama i vizuelnom istinom kuće najtužnija nastavnica na Kosovu.

Govori o igračkama, alatima, slikama i odjeći koja je sada izložena. Nekada ih je koristilo još pet drugih članova porodice kojih više nema. Sjeća se svih pet njih iz marta 1999. Grupa maskiranih policajaca ih je 27. marta odvela. Zajedno s pet muškaraca iz njene porodice, maskirani policajci su odveli još šest drugih muškaraca, ukupno njih jedanaest. Njena četiri sina: Edmonda, Artana, Ardiana i Armenda, te njenog supruga Halima. Kasnije su odveli njenog nećaka Vegima, njene susjede Skendera Dylhasija, s njegovim sinom Myrtezom. Zajedno s njima su odveli njihovog porodičnog prijatelja Shpejtima Ymeraga i dva sina iz porodice Jetishi koji su se zatekli u njihovoj kući, Shpenda i Fatosu.

Ona još uvijek ne zna ništa o tri člana svoje porodice, osim kostiju njena dva sina koja je ukopala 2005. I dalje traži preostale.

Iako je u žalosti, Ferdonije je odlučila reći svijetu šta se desilo u njenom domu bez obzira na suze koje jedva uspijeva zadržati.

Nikada nije odustala. Od dana nakon oslobođenja Kosova do danas učestvovala je u brojnim protestima i sastancima, zahtijevajući da se otkrije sudbina nestalih. Njen život se pretvorio u živo svjedočanstvo o tome šta se desilo na Kosovu prije 17 godina. Ona i dan-danas uvijek iznova priča svoju priču svim osobama koje je posjete u muzeju tokom godine.

„Iskreno govoreći, svako od nas se navikne na određenu profesiju. To pričanje priče je postalo neka vrsta profesije za mene“, kaže. „Ne mogu reći koliki broj ljudi me posjetio tokom ovih 18 godina. Tako je teško, svaki put kada pričam ovu priču proživljam to ponovo. Kako su odvedeni, kako su otjerani.“

Prakse poput ove koju praktikuje Ferdonije predstavljaju pretvaranje čina sjećanja iz mentalnog stanja u aktivnost. Ona to već jako dobro radi, govoreći gostima detaljno šta se desilo, te pritom čak ne zaboravlja ni veličine košulja koje su nosili njeni sinovi i muž. Govori o svakoj fotografiji iz okvira i napisima u jednostavnom kompjuterskom fontu, uz pomoć udruženja „Thirrjet e Nënave“ (Majčin krik). O svakom ima priču, i ona ih priča jednu za drugom.

U jednom uglu sobe je na staklenoj polici zaključana poderana odjeća. Ista ona odjeća koju su njena dva sina nosila na dan kada su zarobljeni. Sada je ona dio muzeja, kao sjećanje povezano sa željom da zadrži stvarne predmete. Ova sjećanja su sada stvorila odnos s prošlošću i daju percepcije prošlosti. Još jedna stvar je kolijevka usred jedne od prostorija. To je kolijevka koju je majka Ferdonije davno koristila kako bi ljuljala svoja četiri sina pjevajući im najljepše uspavanke, kao što to samo majka zna. Kolijevka je sada prazna, ali je ona nekada vjerovala i nadala se da će je koristiti za svoju unučad.

„Ništa nisam mijenjala i ništa nisam izbacila. Sve je ovdje, a ja pazim na ove predmete. Čak sam zadržala i najmanje i najjednostavnije alate. Alate koje su koristili u svojoj kebab radnji, igračke, i sve ostalo“, kaže Ferdonije.

U ladicama se nalazi nekoliko litara rikije koju su njen muž i sinovi napravili s ljubavlju. Pribor za kuhanje iz „Orexa“, restorana u vlasništvu Querkezija. Čaše, satovi i drugi predmeti nalaze se na toj polici. Na vrhu se nalazi nekoliko pari cipela.

Za svaki predmet iz prošlosti postoji priča. Prošlosti koja je bila kobna za Ferdoniju. Sada snagu crpi iz muzeja koji je pretvorila u arhivu sjećanja. Ove arhive sada dijeli i oni postaju dio kolektivnog sjećanja.

„Hvala Bogu da imamo slobodu pričati ove priče. Njihovim skrivanjem nikada ne bismo ništa postigli. Svi su imali običaj na nas uštkavaju, a sada smo, nasreću, slobodni, znamo da postojimo i imamo priče koje možemo ispričati“, kaže ona.

Iako se njeno tijelo trese pri svakoj izgovorenoj riječi, Ferdonije kaže da još uvijek ima snagu: „Da nije tako, ova kuća ne bi postojala.“

Ponovo se suočila s poteškoćama. Ne postoji stručnjak ili državna podrška kako bi se očuvala njena sjećanja. Država još uvijek nije dodijelila osobu koja bi radila ovdje. Do sada je jedina pomoć koju je dobila od institucija ploča koja stoji pored ulaznih vrata od Instituta za zaštitu spomenika u Đakovici.

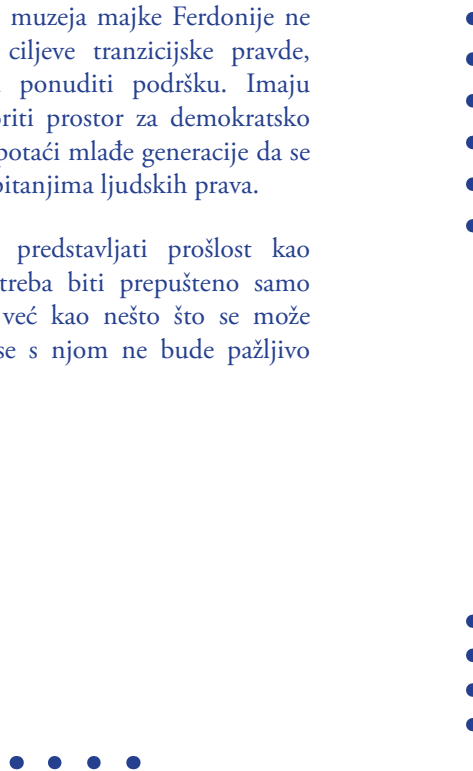
„Nemam nikoga ko bi se pobrinuo za ovo. Prema odluci, uposlenik je trebao biti dodijeljen kako bi se brinuo za ovo mjesto, te također i vodič. Prošla je godina, a niko se nije pojavio, ništa se nije promijenilo. Rečeno mi je da nema budžetskih sredstava. Isto tako, potrebno je popraviti krov. To je prva stvar koju treba popraviti. To mi je obećano i ja čekam. Postoji prostorija koja će se koristiti kao ured. Također je potrebno popraviti grijanje u kući“, nastavlja Ferdonije.

„Stavit će odjeću u vakumsko pakovanje kako se ne bi upropastila. Samo Bog zna kada će se to desiti. Donijeli su odjeću kada je nađen moj najstariji sin. Odjeća nije bila oprana. Ja lično sam oprala odjeću i izložila je ovdje“, nastavlja svoju priču.

Njene priče su podrška širem procesu u društvu – procesu pomirenja s prošlošću. Projekti poput muzeja majke Ferdonije ne mogu postići ciljeve tranzicijske pravde, ali oni mogu ponuditi podršku. Imaju potencijal stvoriti prostor za demokratsko uključivanje i potaći mlađe generacije da se angažiraju na pitanjima ljudskih prava.

Oni mogu predstavljati prošlost kao nešto što ne treba biti prepušteno samo historičarima, već kao nešto što se može ponoviti ako se s njom ne bude pažljivo suočilo.

Dardan Hoti je novinar i urednik koji je radio za različite medije na Kosovu više od sedam godina. Tim Ujedinjenih nacija na Kosovu dodijelio mu je nagradu za izvještavanje o siromaštvu 2013. godine

Multietničko obrazovanje je neophodno od najranije dobi

*Djeca imaju želju učiti u raznolikosti
i zbog toga bismo trebali podržavati
i jačati multietničke škole, ne samo u
Makedoniji već svugdje, objašnjava
Kristina Atovska*

Kako bi se stvorilo odgovorno i mirno multietničko društvo, obrazovanje kao faktor socijalizacije treba biti prioritet pri izradi politika. U zemlji poput Makedonije potreba za integriranim obrazovanjem kojim se jača međusobno razumijevanje, kao i prevazilaženje i prihvaćanje razlika, od ključnog je značaja. Međutim, ovakvi uslovi se stvaraju, a multietnički razredi su prisutni u samo nekoliko škola u zemlji. Jedna od njih je Osnovna škola „Petar Zdravkovski Penko“ u Skoplju, gdje se nastava izvodi na makedonskom, albanskom i turskom jeziku.

Profesorica Hatice Topali iz Osnovne škole „Petar Zdravkovski Penko“ tvrdi da je učinak zajedničkog učenja o međusobnim razlikama bolje razumijevanje sadašnjosti. Pored toga, učenje zajedno u praksi znači zajedničko stvaranje budućnosti, odnosno društva u cjelini. Kada je riječ o tome na koji način se studira historija, odnosno da li sadržaji udžbenika doprinose suočavanju s prošlošću u smislu razumijevanja razlika i njihovog prihvaćanja, Topali kaže da ono o čemu se uči u udžbenicima nije dovoljno.

Pored formalnog obrazovanja i onoga što se uči na nastavi, važno je obraćati pažnju na odnose koje djeca grade izvan škole. Ponašanje tokom pauza ili nakon časova govori puno o prednostima multietničkog obrazovanja. Topali naglašava da učenici u njihovoj trojezičnoj školi nemaju nikakve probleme jedni s drugima.

„Tokom pauza učenici su stalno zajedno, druže se i razgovaraju o časovima. Međutim, potrebno je raditi na odnosima nakon škole“, kaže Topali. „Prednost učenja u multietničkoj školi je druženje u pozitivnom okruženju u školi, upoznavanje različitih kultura i tradicija. Mislim da je to odlična pomoć za razumijevanje prošlosti.“

Učenici nemaju potpunu predodžbu o tome šta se desilo u prošlosti koja bi bila odgovarajuća za njihovu dob. Međutim, sistem nije prilagođen kako bi omogućio odgovarajuće razumijevanje historije, kažu mi brojni nastavnici.

Nedavna prošlost je bila posebno teška za obrazovanje s obzirom na to da su postojale diskriminatorne greške u sadržaju i udžbenici su povučeni. Međutim, preglede sadržaja tek treba izvršiti. Ne možemo ignorirati činjenicu da naš obrazovni sistem nije uspio izgraditi tolerantno društvo, što je razlog zašto reforme obrazovanja trebaju biti prioritet. Socijalne vrijednosti i norme se uče od najranije dobi i to nameće potrebu za školama koje su u većoj mjeri multietničke. Veliki broj nastavnika koje smo posjetili naglasio je potrebu za multietničkim programima koje treba početi primjenjivati ne samo u osnovnom obrazovanju već i u srednjim školama.

Ono što je uočljivo u ponašanju učenika iz jednojezičnih škola je nedostatak tolerancije. Poznavanje jezika bi dodatno ojačalo prijateljski odnos između djece od najranije dobi. Isto tako, veliki broj nastavnika je istakao da djeca imaju želju da uče i o raznolikosti. Kako bi zadovoljile potražnju, multietničke škole koje su do sada postojale u vrlo malom broju trebalo bi uvesti u daleko više obrazovnih institucija širom zemlje.

Kristina Atovska je novinarka iz Makedonije. Karijeru je započela odmah nakon što je diplomirala. Radi za TV 24. Pored izvještavanja o političkim, ekonomskim i kriznim pitanjima, izvještava i o pravima radnika na osnovu izvora iz sindikata. Također čvrsto brani prava novinara i slobodu medija, a to je činila čak i prije nego što je otpuštena sa svog prvog radnog mjesta kao novinarka zbog toga što je napisala članak u kojem je oštro kritizirala bivšeg ministra unutrašnjih poslova.

Zadovoljstvo je upoznati te!

Ove godine se sastalo 18 učenika iz srednjih škola sa cijelog Zapadnog Balkana u gradu Mostaru kako bi učili i razgovarali o zajedničkim i spornim narativima o prošlosti. Moto škole je glasilo: „Propitivanje historije“. Evo šta su učesnici i predavači poručili

„Imala sam priliku naučiti puno toga o postkonfliktnim mehanizmima kroz druženje s mladim i kreativnim osobama iz cijele regije. Mi kao učesnici radionice se vraćamo [kući] s nadom da će se odnosi normalizirati, a očigledno je da su narušeni negativnim političkim utjecajima.“

(Una Alić, učesnica iz Tuzle, Bosna i Hercegovina)

„Bilo je to zaista nezaboravno iskustvo. Predavači su bili nevjerovatni, a pitanja o kojima su nam govorili su bila relevantna i interesantna. Ovo iskustvo je općenito bilo značajno za mene jer sam upoznala mnogo divnih ljudi iz cijele regije i naučila stvari kojima nas obično ne uče u školi.“

(Una Lazić, učesnica iz Beograda, Srbija)

„Na početku smo svi bili samo tinejdžeri iz različitih balkanskih zemalja, ali već nakon prvog dana se više nije moglo reći koja grupa je bila s Kosova, iz Bosne i Hercegovine ili Srbije, jer smo se svi družili u miješanim grupama. Sjećam se da nam je jedan od predavača rekao: ‘Kada bi stanovništvo vaših zemalja razmišljalo na isti način kao osobe u ovoj prostoriji, bili bismo u mnogo boljoj poziciji, i u političkom i u ekonomskom smislu.’“

(Amil Salih, učesnik iz Prizrena, Kosovo)

„Naučili smo puno o spomenicima i kulturnom naslijeđu, ali smo se također bavili historijom na drugačiji način i to je bilo jako korisno.“

(Teodora Stevanović, učesnica iz Kruševca, Srbija)

„Nikada ranije nisam upoznao osobe iz Bosne i Hercegovine ili Srbije i bilo je zaista interesantno čuti njihova mišljenja i shvatiti kako oni vide historiju moje zemlje, kako vide Albance. Na taj način sam i sam saznao više o njihovoj kulturi i sada čak vidim da dijelimo dio iste, jer smo svi iz iste regije.“

(Drin Krasniqi, učesnik iz Peći, Kosovo)

„Oduvijek radim s mladim generacijama, jer one nose veći potencijal za promjene. Vjerujem da u slučaju mladih ljudi postoji najveća vjerovatnoća da će prevazići predrasude i promijeniti način kako vide druge. To su također generacije za koje se pretpostavlja da će voditi ovu zemlju u budućnosti i oblikovati našu stvarnost.“

(Sabina Čehajić-Clancy, predavačica iz Sarajeva, Bosna i Hercegovina)

„Najprovokativnije pitanje koje se postavlja u slučaju suočavanja s prošlošću je: Odakle početi i koju historijsku dimenziju – društvenu, kulturnu ili političku – uključiti? Odgovori na ova pitanja pomažu ili sprečavaju pomirenje. Ljetna škola preispitivanja historije u Mostaru se bavila pitanjem suočavanja s prošlošću s obrazovnog aspekta. Status quo na Balkanu je duboko ukorijenjen u obrazovnom sistemu, koji na određeni način reproducira kulturu sukoba tako što razgraničava dvije ili više suprotnih strana. Narativ svake od etničkih grupa dehumanizira drugu etničku grupu tako što odbija da vidi njihovu patnju. Ovi utisci su spomenuti tokom naše diskusije, jer je svaki od učesnika ljetne škole govorio o svom stajalištu o ovoj temi. Bogat program ljetne škole je osigurao krajnje sveobuhvatan pristup svim aktuelnim temama o prošlosti. Smatram da je ovaj vid obrazovanja od ključnog značaja za cjelokupnu regiju i treba služiti kao model za obrazovne institucije širom Balkana.“

(Shefik Shehu, predavač iz Tetova, Makedonija)

Želite li saznati više o ovoj ljetnoj školi? Posjetite www.dwp-balkan.org i pročitajte članak na blogu „Suočavanje sa prošlošću kroz okupljanje mladih iz različitih postkonfliktnih društava“ koji su napisala dva učesnika.

Vijesti i novosti:

Otvaranje Dokumentacijskog centra Kosovo

Krajem septembra ove godine Fond za humanitarno pravo je u gradskoj biblioteci "Hivzi Sulejmani" u Prištini otvorio Dokumentacijski centar Kosovo. U okviru izložbe je prikazano devet kratkih filmova na osnovu podataka iz pet haških sudskih postupaka koji prikazuju istragu i postupke protiv Slobodana Miloševića, Vlastimira Đorđevića, Nikole Šainovića, Ramuša Haradinaja i Fatmira Limaja. Pored ovih filmova također je postavljena privremena izložba fotografija čiji je autor Wade Goddard sa Novog Zelanda i koje su nastale tokom rata na Kosovu, kao i skulptura napravljenih od oružja kosovskog kipara Ismeta Jonuzija.

Izvršni direktor FHP Kosova, Bekim Blakaj, poticao je preživjele da daju dozvolu da se njihove priče dokumentiraju u Dokumentacijskom centru ili da donose predmete iz rata. Također je istakao da će centar dokumentirati suđenja Posebnog odjela za ratne zločine za Kosovo koja će se održavati u Hagu protiv nekadašnje gerile Oslobođilačke vojske Kosova.

Dokumentacijski centar je sada otvoren za javnost i treba biti mjesto za istraživanje i informiranje, posebno za studente koji žele naučiti više o ratu i MKSJ.

Dokumentacijski centar Kosovo, Gradska biblioteka "Hivzi Sulejmani", ul. Sadik Bekteshi, br. 16, Priština

Promocija knjige "Srbi i Albanci kroz vijekove" autora Petrira Imamija

Dana 14.11.2017., u 14:00, Informacijski i kulturni centar EU u Prištini (63 ulica Majke Tereze, Priština 10000, Kosovo)

Nakon promocije knjige "Srbi i Albanci kroz vijekove" autora Petrira Imamija tokom festivala Mirëdita, dobar dan! u junu ove godine u Beogradu, u Prištini je također održana diskusija i promocija koju je organizirao festival Mirëdita, dobar dan! i izdavačka kuća Samizdat B92. Knjiga, koja liči na enciklopediju i čije se skoro cjelokupne dostupne informacije zasnivaju na historijskim izvorima, arhivima, istraživanjima na terenu, intervjuima sa svjedocima i političkim akterima, za cilj ima dati odgovore na odnose nacija koje žive jedna pored druge tokom više od hiljadu godina.

Govornici tokom ovog događaja bili su: Aleksandar Pavlović (Institut za filozofiju i socijalnu teoriju), Shkelzen Maliqi (filozof) i Shkelzen Gashi (publicista). Događaj moderirao Veran Matic (direktor Samizdat B92).

Festival "Mirëdita, dobar dan!" organizira Integra (Kosovo) zajedno sa Fondacijom otvoreno društvo Kosovo (KFOS), Inicijativom mladih za ljudska prava (Srbija) i Građanskim inicijativama (Srbija), a podržavaju ga Fondacija Charles Stewart MOTT, Ambasada Švicarske u Prištini i Ministarstvo kulture Kosova.

Sljedeće izdanje:

U sljedećem izdanju časopisa Balkan Perspectives ćemo se baviti važnošću pravde u procesu suočavanja sa prošlošću, te načinom na koji posebni sudovi mogu doprinijeti postizanju pravde i pomirenja.

Impressum

Časopis Balkan.Perspectives objavljuje forumZFD.

Forum Ziviler Friedensdienst (forumZFD) njemačka je organizacija osnovana 1996. godine. Ona obučava i šalje mirovne stručnjake u konfliktne regije, gdje sarađuju s lokalnim partnerima na promociji mirnog suživota i nenasilnog rješavanja konflikata. Njen strateški partner na Zapadnom Balkanu je Pax Christi iz biskupije Aachen.

U regiji Zapadnog Balkana fokus je na projektima u oblasti suočavanja s prošlošću i podržavanju dijaloga između suprotstavljenih strana. To uključuje projekte medijacije u školama, podršku za civilno društvo ili jačanje kapaciteta medija za konstruktivniji pristup suočavanju s prošlošću.

Ovaj program finansira Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Savezne Republike Njemačke (BMZ).

Urednički tim:

Johanna Balsam, Sunita Dautbegović-Bošnjaković, Vjollca Islami Hajrullahu, Nora Maliqi, Vjera Ruljic, Nehari Sharri

Autori:

Kristina Atovska, Melisa Forić, Shkelzen Gashi, Joanna Hanson, Dardan Hoti, Alexandra Letić, Laura Papraniku, Arbër Selmani, Marijana Toma

Prelom:

Kokrra

Štampa:

Envinion

Prevod:

LBG Communications (albanski), Bjanka Pratellesi (BHS), Reis Kjerim (makedonski)

Lektura:

LBG Communications (albanski), Violeta Kostadinovska (makedonski), Zinaida Lakić (BHS), Jack Davies (engleski)

Kontakt:

Balkan.perspectives@forumzfd.de

Mjesto objave:

Cologne

Forum Civil Peace Service|Forum Ziviler Friedensdienst e. V. (forumZFD)

Ured na Kosovu: Ured u Srbiji:
Sejdi Kryeziu 16 - Pejton Resavska 16,
10000 Priština 11000 Beograd

Ured u BiH: Ured u Makedoniji:
Branilaca Sarajeva 19 B Borke Taleskija 11/4
71000 Sarajevo 1000 Skopje

Izjava o odricanju od odgovornosti

Balkan.Perspectives djeluje kao regionalna platforma za konstruktivne debate o suočavanju s prošlošću. Stajališta izražena u ovom časopisu predstavljaju stajališta relevantnih saradnika i ne odražavaju nužno stajalište urednika ili organizacije forumZFD i njenih partnera. Iako izdavači pažljivo provjeravaju web poveznice koje se promoviraju u ovom časopisu, ne može ih se smatrati odgovornim za sadržaj eksternih web stranica.

Kopiranje i daljnja distribucija ovog materijala u štampanom ili elektronskom obliku prihvatljivi su pod uslovom da se tekst ne mijenja i da se na odgovarajući način navodi izvor. Ne naplaćuje se naknada.

Za više članaka i informacija o temi suočavanja s prošlošću posjetite našu web stranicu: www.dwp-balkan.org!